

Richten op de kwaliteit van de instructie

Professionaliseren met lesson study

Veelvuldig onderzoek laat zien dat de kwaliteit van de leerkracht ertoe doet en dat toont zich simpelweg in de leercurve van leerlingen (Sanders & Rivers, 1996; Muijs & Reynolds, 2011). Een veilig pedagogisch klimaat is belangrijk, maar de effectiviteit van de leerkracht zit hem met name in zijn didactische kwaliteit (Marzano, 2007), waarbij volledig begeleide instructie met name voor beginners (zoals de meeste leerlingen in het primair onderwijs zijn) essentieel is (Kirschner, Clark, & Sweller, 2012). Lesson study is een manier van praktijkgerichte professionalisering die zich op de kwaliteit van die instructie richt.

Erik Meester (MEd) is onderwijsadviseur en specialiseert zich met name op het gebied van lerende organisaties, curriculumontwikkeling en leerpsychologie

Onderwijsontwikkelingen zijn van alle tijden. Met name de afgelopen decennia is er veel onderzoek gedaan naar wat er beter kan. Dat heeft onder andere geleid tot allerlei labels voor leerlingen die op de een of andere manier niet voldoende tot ontwikkeling kwamen in ons onderwijssysteem. Dat labelen heeft ons op het gebied van leerprestaties helaas weinig opgeleverd (Hattie, 2014; De Bruyckere, Kirschner, & Hulshof, 2017). Denk hierbij bijvoorbeeld aan leerstijlen, intelligenties, karakteristieken of gender. Als hierin al daadwerkelijke verschillen in het leerproces zijn te identificeren, lijkt onderwijs dat hier speciaal op geënt zou moeten zijn weinig tot geen positieve invloed te hebben op de leerprestaties. Het grote probleem is echter: vrijwel alles werkt wel een beetje in het onderwijs. Maar dat betekent niet dat het 'dus niet uitmaakt' wat je doet. Lesson study is een krachtige, praktijkgerichte professionaliseringsvorm van deze tijd die gericht is op teamleren.

Mentale modellen

Je zou kunnen zeggen dat we 'verhuizen' van de leerling naar de leerkracht, die de leerresultaten van leerlingen het meest kan beïnvloeden. Echter is ook de achtergrond van de leerling, met name de voorkennis, en de omgeving van invloed. Als een leerling niet (goed) leert, kan een leerkracht dat dus zowel extern als intern attribueren. Dat laatste vraagt om een kritische reflectie en dat vraagt op zijn beurt wat van de professionaliteit van de leerkracht. Het kritisch reflecteren en onderzoek doen naar het eigen

handelen is confronterend en daarom niet altijd gemakkelijk of leuk. Een professionele schoolcultuur waarin collega's elkaar hierin kunnen ondersteunen, is dan ook voorwaardelijk om lesson study succesvol te implementeren. Het draait in dat proces niet alleen om de sociaal-emotionele dimensie, maar ook om de vakinhoudelijke dimensie. Om tot teamleren te komen, is het belangrijk om een gemeenschappelijke taal en kennisbasis te ontwikkelen. Bij een concept als 'coöperatief leren' heeft de ene leerkracht waarschijnlijk een heel ander 'mentaal model' dan de andere leerkracht. Lesson study vraagt leerkrachten om deze mentale modellen te expliciteren en daarover in dialoog te gaan. Wat verstaan we (én wetenschappers) er nu precies onder? Waarom zou je dat toepassen? Hoe pak jij dat dan aan? En hoe doen leerkrachten dat eigenlijk elders? Een degelijke beantwoording van dit soort vragen bevordert de ontwikkeling van zo'n gemeenschappelijke taal.

Achterwaarts ontwerpen

Met een gemeenschappelijke taal en gedegen kennisbasis kun je aanschuiven aan de ontwerptafel. Een belangrijk uitgangspunt voor elk onderwijskundig ontwerp is dat je begint bij het einde. Wat wil je nu heel specifiek dat de leerlingen leren? Vervolgens bepaal je hoe je kunt bewijzen dat alle leerlingen het ook daadwerkelijk geleerd hebben, deze bewijzen worden vaak 'succescriteria' genoemd. Wat leerlingen 'weten', kunnen we niet waarnemen. Dat betekent dat we de succescriteria zullen moeten

Een belangrijk uitgangspunt voor elk onderwijskundig ontwerp is dat je begint bij het einde

Foto's: Vincent van den Hoogen

formuleren in objectief zichtbaar gedrag. En dat valt nog niet mee! Op basis van die twee stappen richt je 'pas' de leeractiviteiten in en bepaal je de didactische aanpak. Dit zorgt voor een hogere kwaliteit van de instructie en feedback, meer aandacht voor kortetermijndoelen en langetermijndoelen en een betere verbinding tussen toetsing en instructie (Wiggins & McTighe, 2005) (zie ook figuur 1 'Het 'Backwards

Design'-principe' hieronder). Het lastige van lesgeven is dat je zelf vaak niet meer weet hoe het was toen je zelf nog een beginner was, dit wordt ook wel 'expertise induced blindness' genoemd. Daardoor sla je wellicht belangrijke zaken over, vergis je je soms in de aanwezige voorkennis of behandel je te veel nieuwe concepten in dezelfde les. Het uitwerken van doelen en succescriteria loont!

Lesson study is een vorm van teamleren waarbij leerkrachten samen lessen ontwerpen en elkaar observeren om van elkaar te leren

Figuur 1 – Het 'Backwards Design'-principe (Wiggins & McTighe, 2005)

Een belangrijk onderdeel van lesson study is het gericht observeren van een 'onderzoeksles'

Het leerproces van de leerlingen staat in de observaties van de onderzoeksles centraal

Controleren van begrip

Maar controleren we vervolgens wel voldoende of alle leerlingen ook echt hebben geleerd wat we wilden dat zij leerden? Er wordt in het onderwijs onder andere veel waarde gehecht aan de factor 'betrokkenheid', maar deze blijkt een slechte indicator voor leerresultaat (Coe, 2015). Leerlingen kunnen erg hard werken, gemotiveerd en betrokken zijn en allerlei complimentjes krijgen, en toch weinig of niks leren. Goed onderwijs is doelgericht. 'Als leerdoelen generiek worden (denk aan de '21^e eeuwse vaardigheden') en de 'leuke activiteit' centraal komt te staan (denk aan zelfontdekkend leren), lever je niet alleen in op onderwijskwaliteit, maar creëert dat ook een toetscultuur waar niemand op zit te wachten', waarschuwt toetsexpert Christodoulou (2017). Ergens moeten leerkrachten verantwoording kunnen afleggen over de (didactische) overwegingen die zij maken en welke leerresultaten daarvan het gevolg zijn. Als dat niet meer lukt, gaat men op zoek naar

andere 'zekerheden', zoals (een overdaad aan) summatieve toetsen. Je oogst wat je zaait, ook al ben je je daar niet altijd van bewust.

Observeren moet je leren

Een belangrijk onderdeel van lesson study is het gericht observeren van de zogenaamde 'onderzoeksles', het resultaat van de gezamenlijke ontwerpfase. Het leerproces van de leerling staat in deze observaties centraal. Uit het onderzoek van Dudley (2014), die lesson study introduceerde in het Verenigd Koninkrijk, blijkt dat leerkrachten in dit proces nog meer kunnen leren door te hypothetiseren. Bedenk van tevoren bijvoorbeeld hoe drie specifiek geselecteerde 'casusleerlingen' zullen reageren op de verschillende lesonderdelen en test deze hypothese vervolgens in de praktijk. Ook kun je een instructie eerst 'droog' met elkaar oefenen. Hoe leg je dat vermenigvuldigen van breuken nu precies uit? Welke (uitgewerkte) voorbeelden gebruik je en hoe verbind je die met wat de leerlingen al weten? Er bestaat bij veel mensen een naïeve aanname dat als we maar voldoende herhalen, we vanzelf verbeteren. Het tegengestelde blijkt echter waar. Ook voor professionals geldt dat het stellen van goed gedefinieerde en specifieke doelen (op korte en lange termijn) essentieel is voor de ontwikkeling van de eigen effectiviteit (Ericsson & Pool, 2016). De data die deze gerichte observaties opleveren, vormen samen met bijvoorbeeld wat korte leerlinginterviews en de verzamelde leerresultaten een goede basis voor een gedegen evaluatie van die effectiviteit.

De lesson study-cyclus

1. **Oriëntatie** op de mogelijke onderzoeksles en doelen stellen;
2. **Ontwerp** van de onderzoeksles met passende didactische strategieën;
3. **Uitvoering** van de onderzoeksles met observaties en interviews afnemen;
4. **Evaluatie** van de onderzoeksles met gebruik van de verzamelde data;
5. **Herontwerp** van de onderzoeksles op basis van verkregen inzichten;
6. **Tweede uitvoering** van de onderzoeksles met observaties en mogelijk wat interviews afnemen;
7. **Evaluatie** van de tweede uitvoering van de onderzoeksles;
8. **Reflectie** op het leerproces en het delen van de resultaten.

In de praktijk:

Lesson study op Kindcentrum De Groote Wielen

Hanneke Hens, directeur van Kindcentrum De Groote Wielen in Rosmalen, over werken met lesson study: 'In september 2015 heb ik als directeur van Kindcentrum De Groote Wielen de visie met het team herijkt en hebben we plannen gemaakt voor de toekomst. We wilden intensiever gaan samenwerken en meer structuur aanbrengen in ons thematisch onderwijs. In deze periode raakte ik in gesprek met onderwijsadviseur Erik Meester. Zijn verhaal sloot aan bij wat wij als team nodig hadden: het leren werken als een professionele gemeenschap en het versterken van de kwaliteit van ons thematisch onderwijs, onder andere middels lesson study. Het volgende schooljaar zijn we van start gegaan met een professionaliseringstraject onder leiding van Erik. Tijdens de eerste studiedagen hebben we verschillende theorieën behandeld en is er literatuur bestudeerd. Dit leverde ons (ook na de studiedag) de nodige gespreksstof op. Ineens gingen de gesprekken niet meer alleen over het pauzerooster of de schoolmelk, maar mensen gingen het gesprek met elkaar aan over de inhoud van het onderwijs en verschillende meningen werden gedeeld. Na een periode van onderwijsinhoudelijke verdieping zijn we gestart met onze eerste lesson study-cyclus (zie het kader 'lesson study-cyclus' op pagina 8). Per leerteam werd op basis van de behandelde theorie een onderzoeksles ontworpen binnen het thema. Er is een rooster gemaakt om het voor elke leerkracht mogelijk te maken om de onderzoeksles te observeren bij een collega. De observant kreeg de opdracht om te hypothetiseren: van tevoren werd genoteerd wat de leerkracht tijdens de les verwachtte van drie bepaalde leerlingen. Na de les bespraken de uitvoerende leerkracht en de observant hun bevindingen met elkaar. Naar aanleiding van dit gesprek werd de les verbeterd, voordat een tweede groep dezelfde (herziene) les kreeg. Hierdoor groeide de kwaliteit van de lessen en het kennisniveau van de leerkracht. Ook leidden de hypothesen vaak tot verrassende inzichten! Elk leerteam heeft op de studiedagen de gelegenheid gekregen om de successen en worstelingen te delen met het rest van het team. Alhoewel sommigen aanvankelijk best opzagen tegen de lesson study, ontstond al snel de behoefte om de cyclus toch nog eens te herhalen bij het volgende thema. Mooi om te zien dat de leerteams later vol trots vertelden over hun ervaringen. In enkele maanden tijd zie ik een team dat enorm gegroeid is in de professionele houding en in het professionele gesprek. Het is voor iedereen duidelijk dat een krachtige les ook iets doet met de leerlingen. Men is het erover eens dat de kwaliteit van de directe instructie nog altijd zeer bepalend is voor de kwaliteit van het onderwijs. Leerkrachten richten zich nu meer op het leerproces dat de leerlingen doormaken en werken doelgericht in tegenstelling tot activiteitgericht. We hebben inmiddels een mooie start gemaakt met lesson study, maar er valt nog steeds een hoop te leren. De eerstvolgende ronde van de lesson study ligt onze focus op formatieve toetsing. Ook hierover gaan we met elkaar in gesprek, bestuderen we literatuur en maken we gezamenlijk keuzes, zodat we ook hierin als team samen kunnen groeien.'

Het houdt nooit op

Na de evaluatie van de eerste onderzoeksles wordt het ontwerp (eventueel) herzien en nog minstens eenmaal uitgevoerd, nu door een andere leerkracht. Deze tweede uitvoering is vaak het meest leerzaam en dus een essentieel element van een goede lesson study. Na de evaluatie van de tweede uitvoering maak je de balans op. Wat hebben we hier nu van geleerd en hoe kunnen we deze resultaten delen met de rest van ons team? Zo beweeg je stap voor stap naar een lerende organisatie (zie ook het kader 'De lesson study-cyclus' op de vorige pagina). Let op: een lesson study is qua opzet vrij simpel, maar is een rigoureuus proces dat is gebaat bij een goede begeleiding. Meer lezen over lesson study en teamleren? Het boek *Lesson study: een praktische gids voor het onderwijs* (De Vries, Verhoef, & Goei, 2016) is een goed begin. ●

LITERA TUUR!

- Christodoulou, D. (2017). *Making good progress? The future of assessment for learning*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Coe, R. (2015). *From evidence to great teaching*. Durham University: ASCL Annual Conference.
- De Bruyckere, P., Kirschner, P., & Hulshof, C. (2017). *Jongens zijn slimmer dan meisjes XL*. Tiel, BE: Lannoo/Meulenhoff.
- Dudley, P. (2014). *Lesson study: professional learning for our time*. Abingdon, UK: Routledge.
- Ericsson, K. & Pool, R. (2016). *Piek*. Houten: Spectrum.
- Hattie, J. (2014). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt.
- Kirschner, P., Clark, R., & Sweller, J. (2012). Helemaal uitleggen of zelf laten ontdekken? *Van 12 tot 18*, 19 (9), 16-18.
- Marzano, R. (2014). *De kunst en wetenschap van het lesgeven*. Rotterdam: Bazalt.
- Muijs, D. & Reynolds, D. (2011). *Effective teaching: evidence and practice*. London, UK: Sage.
- Sanders, W. & Rivers, J. (1996). *Cumulative and residual effects of teachers on future student academic achievement*. Knoxville, US: University of Tennessee Value-Added Research and Assessment Center.
- Vries, S. de, Verhoef, N., & Goei, S.L. (2016). *Lesson study: een praktische gids voor het onderwijs*. Apeldoorn: Garant Uitgevers.
- Wiggins, G.P., & McTighe, J. (2005). *Understanding by design*. Alexandria, US: Association for Supervision & Curriculum Development.